

Date: 13th December-2025

G'ARB MANBALARIDA TEMURIYLAR DAVRI TARIXSHUNOSLIGINING SHAKLLANISHI VA RIVOJI

Tolipov Asilbek Tohirjon o'gli

Farg'ona Davlat Universiteti

O'zbekiston Tarixi 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada G'arb manbalarida Temuriylar davri tarixshunosligining shakllanishi va rivoji tahlil qilinadi. Unda Amir Temur shaxsining tarixiy talqini, uning istilochi va madaniyat homiysi sifatidagi qiyofasi, shuningdek zamonaviy fanlararo va raqamli yondashuvlarning Temuriylar tadqiqotiga ta'siri yoritiladi. Maqola Temuriylar merosining jahon tarixidagi o'rnini xolis baholashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Temuriylar davri, Amir Temur, G'arb tarixshunosligi, orientalizm, Temuriylar uyg'onishi, madaniy meros, raqamli tarixshunoslik, Markaziy Osiyo.

Temuriylar davri tarixshunosligi ilk yangi davr global o'zaro bog'liqligining umumiy konteksti bilan bevosita shakllangan. Bu davr turli madaniyat va sivilizatsiyalar o'rtasidagi aloqalar sezilarli darajada kuchaygan davr bo'lib, Temuriylar imperiyasi va uning merosiga oid tarixiy bayonlar hamda ilmiy qarashlarga sezilarli ta'sir ko'rsatgan [1]. XIV asr oxirida Amir Temur tomonidan asos solingan Temuriylar imperiyasi Markaziy Osiyoning siyosiy va madaniy taraqqiyotida muhim kuch sifatida maydonga chiqdi. U islom olami, mo'g'ullar merosi va forsiy madaniyatni o'zaro bog'lovchi ko'prik vazifasini bajardi hamda turkiy, forsiy, mo'g'ul va islomiy an'analarning noyob sintezini yuzaga keltirdi. Bu uyg'unlik keyinchalik Hindistondagi Mo'g'ullar (Boburiylar) imperiyasi kabi davlatlarga ham kuchli ta'sir ko'rsatdi [2].

Temurning keng ko'lamli istilolari natijasida ulkan imperiya vujudga keldi. Bu imperiya nafaqat Markaziy Osiyoning katta qismini o'z nazoratiga oldi, balki san'at, fan va me'morchilik sohalarida ham yuksalishga turtki berdi. Natijada ko'pincha "Temuriylar Uyg'onish davri" deb ataladigan tarixiy bosqich yuzaga keldi. Bu davr fors adabiyoti va ilmiy izlanishlarning ravnaq topishi bilan ajralib turadi hamda mintaqaning intellektual taraqqiyotiga uzoq muddatli ta'sir ko'rsatdi [3]. Biroq ushbu davrga oid hujjatli manbalar nihoyatda kam saqlanib qolgan: dastlabki birlamchi manbalar juda kam bo'lib, asosan maktublar va farmonlarning nusxalaridan iborat. Ular tarixiy vaziyatni yoritishga xizmat qilsa-da, Temuriylar davlati haqida mukammal tasavvur bera olmaydi [4]. So'nggi yillarda Temuriylar davriga bo'lgan ilmiy qiziqish ancha kuchayib bormoqda. Tarixchilar imperiyaning siyosiy, madaniy va intellektual hissasini qayta baholashga intilmoqdalar [5]. Bu yangi yondashuv hujjatli manbalar va fanlararo tadqiqot usullarining Temuriylar merosini anglashdagi muhim ahamiyatini alohida ta'kidlaydi [6].

Bundan tashqari, Temuriylar imperiyasi shaharsozlik va madaniy muassasalarga yo'naltirilgan strategik sarmoyalari bilan ham alohida ajralib turadi. Samarqand kabi shaharlar sivilizatsion yutuqlarning mangu ramziga aylantirildi. Harbiy qudrat bilan intellektual faoliyatni uyg'unlashtirgan bu noyob boshqaruv modeli Temuriylarni nafaqat

Date: 13th December-2025

mo'g'ul ajdodlaridan, balki zamondosh sultonliklardan ham ajratib turdi. Bu o'ziga xos imperiyaviy o'zlik hozirgi kungacha davom etayotgan ilmiy tahlillarning markaziy mavzularidan biri bo'lib qolmoqda. G'arb manbalarida Temuriylar davri tarixshunosligi Temuriylar imperiyasi tashkil topganidan ko'p o'tmay yozilgan tarixchilar asarlariga borib taqaladi. Eng dastlabki ta'sirli asarlardan biri Bartelmi d'Erbelo (Barthélemy d'Herbelot) qalamiga mansub bo'lib, u XVII asr oxirlarida Yevropa o'quvchilarini Amir Temurning hayoti va istilolari bilan tanishtirgan. Uning tarixiy sharhi G'arbda Temurning qudratli istilochi va mohir strateg sifatidagi qiyofasini shakllantirishda muhim rol o'ynagan [7]. XVIII asrda bu yo'nalishdagi tadqiqotlar Jozef de Gyen (Joseph de Guignes) va Lui-Matye Langles (Louis-Mathieu Langlès) asarlari orqali davom ettirildi. Ular Temurning siyosiy faoliyati va boshqa davlatlar bilan munosabatlarini yanada chuqurroq yoritib, Temuriylar imperiyasi ichki dinamikasiga oid muhim ma'lumotlar berdilar. Ularning asarlari Temurning faqat harbiy yutuqlarini tasvirlashdan ko'ra, uning boshqaruv tizimi va davr madaniy muhitini tahlil qilishga o'tishda muhim bosqich bo'ldi. XIX asrga kelib, Edvard Gibbon (Edward Gibbon) va Hilda Hukxem (Hilda Hookham) kabi tarixchilar Temuriylar merosini yanada tanqidiy ruhda o'rganishga hissa qo'shdilar. Gibbon o'zining yirik tarixiy uslubiga xos tarzda Temurni bir vaqtning o'zida ham hayrat, ham ehtiyotkorlik bilan tasvirlab, uni ko'pincha qo'rqinchli "jallod" sifatida atagan bo'lsa, Hukxem esa Temur hukmronligining ham vayronkor, ham bunyodkor jihatlarini yoritgan nisbatan muvozanatli tasvirni taqdim etdi.

XX asr oxiriga kelib, Beatris Forbs Manz (Beatrice Forbes Manz) va Jon Vuds (John Woods) kabi amerikalik tarixchilar Temuriylar davlatining murakkab ijtimoiy, siyosiy va madaniy tuzilmasiga e'tibor qaratdilar. Ularning tadqiqotlari Temurning Markaziy Osiyo tarixiga ta'sirini yanada xolisona tahlil qilishga intilish kuchayganini ko'rsatdi va uni "qahramon" hamda "zolim" kabi soddalashtirilgan talqinlar doirasidan chiqarib baholashga xizmat qildi [8]. Mazkur ilk G'arb manbalari Temur shaxsiga va Temuriylar davriga oid boy tarixshunoslik an'analariga asos solib berdi. Bugungi kunda ham Amir Temurning tarixiy qiyofasi va uning hukmronligining Markaziy Osiyo madaniy merosini shakllantirishdagi o'rni borasida ilmiy bahslar davom etmoqda. Turli tarixchilarning qarashlari Temuriylar davrining murakkabligi va uning jahon tarixidagi ahamiyatini yaqqol namoyon etadi. XVIII–XIX asrlarda Temuriylar davri tarixshunosligi sezilarli rivojlandi. Bu davrda G'arb olimlari Temuriylar tarixi va ularning madaniy merosini faol o'rganishni boshladilar. Ushbu bosqich Sharqqa xos qarashlardan G'arb nuqtayi nazarini ham qo'shilgan yanada kompleks yondashuvga o'tish davri bo'ldi.

Temuriylar tarixiga bo'lgan dastlabki G'arbiy qiziqish XVII asr oxiri va XVIII asr boshlariga to'g'ri keladi. Bu qiziqish, asosan, Markaziy Osiyo xalqlari va ularning tarixi haqidagi bilimlarga bo'lgan intilishning kuchayishi bilan bog'liq edi. Yevropalik olimlar Amir Temur va uning imperiyasi yutuqlarini o'rganishni boshladilar, ayniqsa, uning harbiy istilolari va barpo etgan boshqaruv tizimiga alohida e'tibor qaratildi. Dastlabki tarixchilar Temurni ko'pincha islomiy kengayish va istilolar doirasida tasvirlab, uni mintaqaviy tarixdagi muhim burilish nuqtasi sifatida talqin etdilar [9].

Date: 13th December-2025

XIX asrga kelib, Romantizm va Sharqshunoslik (Orientalizm) Temuriylar davriga oid G'arb ilmiy qarashlariga kuchli ta'sir ko'rsatdi. Edvard Gibbon kabi olimlar va undan keyingi tarixchilar Temurning faoliyatini romantik ruhda tasvirlay boshladilar, uni hayoti imperiyalar va sivilizatsiyalarning ulug' tarixiy rivoyatlari bilan chambarchas bog'langan afsonaviy shaxs sifatida talqin etdilar. Bu yondashuvda ko'pincha Temur hayotining ekzotik va dramatik jihatlari alohida bo'rttirilib, natijada unga nisbatan ham hayrat, ham tanqid uyg'unlashgan qarash shakllandi [10]. Sharqshunoslikning vujudga kelishi, ya'ni Sharq madaniyatlariga bo'lgan kuchli qiziqish, Temuriylar davri tasvirini yanada murakkablashtirdi. Bir tomondan, bu holat chuqurroq tadqiqotlar olib borish uchun yangi yo'llarni ochdi, biroq ikkinchi tomondan, mintaqaning madaniy murakkabligini soddalashtirish va qoliplarga solib tasvirlash xavfini ham yuzaga keltirdi [11].

XIX asrning ikkinchi yarmida Temuriylar davrini o'rganishga doir tarixshunoslik yondashuvlari yanada qat'iylashdi. Tarixchilar birlamchi manbalarni tahlil qilishda tanqidiy usullardan faol foydalana boshladilar. Tadqiqotlar Temuriylar sulolasining ijtimoiy-siyosiy tuzilmasi va madaniy yutuqlariga, xususan, san'at, me'morchilik va fan sohalariga qo'shgan hissasiga ko'proq e'tibor qaratdi. Piter Jekson (Peter Jackson) va Samuel Adshed (Samuel Adshead) kabi olimlar Temuriylar merosini Mo'g'ullar imperiyasining inqirozi hamda Markaziy Osiyoda keyingi siyosiy kuchlarning yuzaga kelishi kabi keng tarixiy jarayonlar doirasida tahlil qilib, yanada chuqur va muvozanatli talqinlarni shakllantirdilar [12]. XX asrda Temuriylar davri tarixshunosligi tarix fani umumiy rivoji va siyosiy sharoitlarning o'zgarishi ta'sirida sezilarli darajada yangilandi. Tarixchilar Temuriylar imperiyasining Markaziy Osiyo tarixidagi o'rni va ta'sirini qayta baholay boshladilar va e'tibor tobora uning madaniy, siyosiy hamda intellektual hissasini chuqurroq anglashga qaratildi.

XX asr o'rtalariga kelib, olimlar Temuriylar merosini faqat siyosiy yutuqlar doirasidagina emas, balki undan kengroq — madaniy va me'moriy yuksalishlar nuqtayi nazaridan ham qayta ko'rib chiqishga kirishdilar. Bu yutuqlar mintaqadagi avvalgi taraqqiyotlarning mantiqiy yakuni sifatida talqin qilina boshlandi [13]. Shuningdek, Temuriylar Uyg'onish davrining keyingi davlatlar, ayniqsa Shayboniylar va Boburiylar (Mug'ullar) imperiyalariga ta'siri tobora ko'proq tan olinib, Markaziy Osiyoda milliy o'zlik shakllanishida madaniy uzviylik mavjud bo'lgani e'tirof etildi.

Bu davrda tarix va milliy o'zlik o'rtasidagi bog'liqlik ilmiy tadqiqotlarning muhim mavzusiga aylandi. Tarixchilar "an'analarni ixtiro qilish" (inventing traditions) tushunchasini ilgari surib, Temuriylar davri haqidagi tarixiy rivoyatlar qanday qilib milliy ongini shakllantirishga xizmat qilganini tahlil qildilar [14]. Mazkur hodisa tarixiy talqinning tanlab olinadigan xususiyatga ega ekanini ko'rsatdi. Ya'ni Temuriylar merosining ayrim jihatlari zamonaviy O'zbekiston va boshqa hududlardagi milliy harakatlarni qo'llab-quvvatlash maqsadida alohida urg'u bilan yoritilgan. XX asrda tarixiy metodologiyada ham muhim taraqqiyotlar yuz berdi, xususan, birlamchi manbalardan foydalanishga bo'lgan e'tibor sezilarli darajada oshdi. Temuriylar davriga oid asl hujjatlar juda kam saqlanib qolgan bo'lsa-da, tarixchilar mavjud maktublar, farmonlar va tashqi xronikalarga tayangan holda, ularning muayyan tarafkashligiga qaramay, ushbu davr

Date: 13th December-2025

tarixini qayta tiklashga harakat qildilar. Fanlararo yondashuvlarning paydo bo'lishi ham Temuriylar davrini o'rganishni yanada boyitdi. Bu jarayonda arxeologiya, san'atshunoslik va madaniyatshunoslik sohalaridan olingan xulosalar qo'shilib, davrga oid yanada to'liq tasavvur yaratildi.

G'arb tarixchilari Temuriylar tadqiqotida yanada muhim o'rin egallay boshladilar va imperiya tarixining turli jihatlarini yorituvchi rang-barang talqinlarni taqdim etdilar. Fransuz, ingliz va amerikalik olimlar tomonidan yaratilgan muhim asarlar Temuriylar davrini yanada kengroq tushunishga xizmat qildi. Biroq mazkur talqinlar ko'pincha mualliflar mansub bo'lgan tarixshunoslik maktablarining geosiyosiy manfaatlari va madaniy tasavvurlarini ham aks ettirgan [15]. Qiyosiy yondashuv Temuriylar imperiyasini islom va jahon tarixi umumiy manzarasi doirasida talqin qilish imkonini berdi hamda butun dunyo olimlari o'rtasida yanada mazmunli ilmiy muloqotni shakllantirdi.

Temuriylar davri tarixshunosligi ayniqsa zamonaviy akademik yondashuvlarning shakllanishi bilan sezilarli taraqqiyot bosqichidan o'tdi [16]. An'anaviy ilmiy usullar zamonaviy metodlar bilan uyg'unlashtirilgan yangi tarixshunoslik yo'nalishi raqamli texnologiyalar va fanlararo yondashuvlarni tadqiqot jarayoniga jalb etishga intilmoqda. Bu esa Temuriylar tarixi va uning global ta'sirini o'rganishda yangi imkoniyatlar yaratmoqda [17]. Temuriylar davri Markaziy Osiyo tarixidagi muhim burilish nuqtasi bo'lib, adabiy va ilmiy faoliyatning yuksalishi bilan ajralib turadi. Tarixchilarning qayd etishicha, aynan shu davrda tarjimai hol lug'atlari (ta'dkera) qayta jonlandi va rasmiy bo'lmagan tarixiy yozuvlar ham paydo bo'lib, davrning ijtimoiy-siyosiy jarayonlarini aks ettira boshladi [18]. Temuriylar saroyi bilan tarixchilar o'rtasidagi murakkab munosabatlar yaratilgan asarlarga ham o'z ta'sirini o'tkazgan. Ko'plab tarixiy asarlar hukmdor elitalar homiyligida yozilgan bo'lib, bu holat voqealarning siyosiy manfaatlarga mos tarzda talqin etilishiga olib kelgan.

Temuriylar davrining boy madaniy muhitiga qaramay, tadqiqotchilar birlamchi manbalarning kamligi va parcha-parcha holatda saqlanib qolganligi bilan bog'liq jiddiy muammolarga duch keladilar. Mavjud hujjatlar asosan alohida tangalar, bitiklar va arxiv materiallaridan iborat bo'lib, ular to'liq tarixiy tasavvur hosil qilish uchun yetarli emas. Bu holat Eron hududidagi Ilxoniylar davridagi nisbatan mukammal tarixshunoslik an'analari bilan qiyoslanganda yaqqol seziladi.

Amir Temur tarixshunoslik merosi bu jarayonda alohida ahamiyat kasb etadi. Uning shaxsiy tarixga bo'lgan qiziqishi natijasida uning harbiy yurishlari va yutuqlarini yorituvchi ko'plab rivoyatlar yuzaga kelgan. Ushbu tarixiy yozuvlar Temurning harbiy faoliyati bilan bir qatorda, o'sha davrning umumiy ijtimoiy-siyosiy manzarasini yoritib beradi. Biroq, keyingi davr manbalariga tayanilgani bois, ularni talqin etishda ehtiyotkorlik talab etiladi [19]. Temuriylar davrining madaniy va intellektual yutuqlari keyingi sulolalarga, ayniqsa Shayboniylar va Boburiylarga kuchli ta'sir ko'rsatdi. Ushbu sulolalar o'zlarini Temuriylar merosi bilan bog'lash orqali siyosiy legitimlik va tarixiy o'zlikni mustahkamlashga intildilar. Bu jarayon tarixiy xotira va milliy ong shakllanishining muhim ko'rinishlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi [21].

G'arb manbalarida Temuriylar davri tarixshunosligi an'anaviy bayon usullari bilan zamonaviy ilmiy metodlarning murakkab uyg'unligini aks ettiradi. Ushbu bo'limda

Date: 13th December-2025

tarixchilar Temuriylar imperiyasi va uning madaniy merosini anglash uchun qo'llagan turli metodologik yondashuvlar ko'rib chiqiladi.

Temuriylarga oid ilk G'arb tadqiqotlari asosan an'anaviy tarixshunoslik doirasida olib borilib, unda siyosiy va harbiy voqealar asosiy e'tibor markazida bo'lgan. F. Shlosser (F. Schlosser) kabi tarixchilar Amir Temurning harbiy yutuqlari va uning Markaziy Osiyo geosiyosatiga ko'rsatgan ta'sirini alohida ta'kidlab, Temurni qudratli sarkarda sifatida talqin etdilar [22]. Bu yondashuv janglar, hududiy kengayishlar va boshqaruv amaliyotlarini aks ettiruvchi birlamchi manbalarga tayanishi bilan xarakterlanib, ko'pincha davrning kengroq madaniy va ijtimoiy muhitini e'tibordan chetda qoldirdi.

So'nggi o'n yilliklarda Temuriylar davrini o'rganishda madaniyatshunoslik yondashuvini tarixshunoslik tahliliga qo'shish yo'nalishiga sezilarli burilish yuz berdi. Tadqiqotchilar siyosiy hokimiyat bilan madaniy homiylik o'rtasidagi murakkab bog'liqlikni tobora chuqurroq tahlil qila boshladilar. Buni Subtelni (Subtelny) va boshqa olimlarning Temuriylar davridagi madaniy homiylikning ijtimoiy-iqtisodiy asoslarini yoritgan asarlarida yaqqol ko'rish mumkin [23]. Mazkur metodologik yondashuv san'at, adabiyot va me'morchilikning Temuriylar imperiyasi o'zligini shakllantirishdagi muhim rolini ochib beradi hamda ushbu madaniy ifodalar Temur va uning vorislari hokimiyatini qanday mustahkamlaganini ko'rsatadi. Raqamli innovatsiyalarning paydo bo'lishi Temuriylar davri tarixshunosligini o'rganishda metodologik yondashuvlarni ham tubdan o'zgartirdi. So'nggi tadqiqotlarda Temuriylar davriga oid katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish uchun raqamli gumanitar fanlar (digital humanities) vositalaridan foydalanilmoqda. Bu esa ushbu davr tarixshunosligini yanada mukammal anglash imkonini bermoqda.

Ushbu metodlar an'anaviy ilmiy tadqiqotlarni zamonaviy tahliliy texnikalar bilan bog'lab, rasmiy va norasmiy yozma manbalarni, jumladan, ayni davrda paydo bo'lgan adabiy tadkera (tarjimai hol lug'atlari)ni chuqurroq o'rganish imkonini bermoqda. Bunday fanlararo tadqiqotlar tarixiy izlanishlar doirasini kengaytirib, arxeologiya, adabiyotshunoslik va sotsiologiya sohalaridan olingan qarashlarni birlashtirgan holda Temuriylar imperiyasi haqida yanada yaxlit tasavvur yaratmoqda. Bu yutuqlarga qaramay, tadqiqotchilar mavjud hujjatlarning parcha-parcha holatda saqlanib qolganligi sababli jiddiy qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar. Chig'atoylar xonligiga oid mahalliy yozma manbalarning nihoyatda kamligi uning dastlabki tarixini tiklashni murakkablashtiradi. Bu holatni Jon E. Vuds ham alohida ta'kidlagan. Tarixiy yozuvlardagi uzluksizlikning yo'qligi talqinda ehtiyotkorlik bilan yondashishni talab etadi. Shuning uchun tarixchilar mavjud rivoyatlar va ular ichidagi tarafkashliklarni, ayniqsa turli siyosiy sharoitlarda yaratilgan asarlardagi xolislik darajasini tanqidiy ruhda baholashga majbur bo'lmoqdalar.

Temuriylar davri tarixshunosligi, ayniqsa, Fransiya, Angliya va AQSh tarixchilari tomonidan yaratilgan asarlar orqali sezilarli darajada shakllandi. Har bir tarixchi Amir Temur va Temuriylar imperiyasi merosiga o'ziga xos yondashib, mazkur davrni yoritishda boy ilmiy meros qoldirdi.

Fransuz tarixchilari Temuriylar tadqiqotining oldingi safida bo'lib kelgan. Bartelmi d'Erbelo (Barthélemy d'Herbelot), Jozef de Gyen (Joseph de Guignes) va Lui-Matye

Date: 13th December-2025

Langles (Louis-Mathieu Langlès) kabi olimlar Temurning hayoti, siyosiy faoliyati va boshqa davlatlar bilan aloqalarini chuqur yoritib berganlar. Ularning asarlari Temuriylar davrining tarixiy kontekstini anglashda muhim manba hisoblanadi. Ularning tahlillarida Temur ba'zan qo'rqinchli istilochi, ba'zan esa yirik siyosiy arbob sifatida tasvirlanib, uning murakkab tarixiy qiyofasi namoyon bo'ladi.

Ingliz tarixchilari ham Temuriylar davrini o'rganishda muhim rol o'ynaganlar. Edvard Gibbon va Hilda Hukxem (Hilda Hookham) ushbu yo'nalishdagi eng mashhur tadqiqotchilar hisoblanadi. Ularning asarlari Temur merosiga nisbatan nisbatan xolis yondashuvi bilan ajralib turadi. Ularda hukmdorning ham zolimona jihatlari, ham davlat boshqaruvi va madaniyat sohasidagi yutuqlari mufassal yoritiladi.

Amerikalik olimlar - Beatris Forbs Manz (Beatrice Forbes Manz), Jon Vuds (John Woods) va Eva Mariya Subtelni (Eva Maria Subtelny) — Temuriylar imperiyasi tarixshunosligini yanada boyitdilar. Ularning tadqiqotlari davlat boshqaruvi, siyosiy jarayonlar va madaniy taraqqiyot masalalariga bag'ishlangan [21]. Ayniqsa, Manz Temur merosiga O'zbekiston mustaqilligidan avvalgi davr nuqtayi nazaridan tanqidiy baho berib, uni zamonaviy tarixiy talqinlar doirasida tushunishga yordam bergan.

Temurning shaxsi va hukmronligi yuzasidan turli-tuman talqinlar mavjud bo'lib, bu ilmiy bahslarga kuchli turtki bermoqda. Ayrim tarixchilar uni shafqatsiz zolim sifatida tasvirlasalar, boshqalari uning madaniy va siyosiy yetakchi sifatidagi rolini alohida ta'kidlaydilar. Bu qarashlar xilma-xilligi Temuriylar davrini o'rganishda mavjud manbalar boyligini ham ko'rsatadi. Bu holatni tarixchi Bartold ham qayd etib, zamonaviy tarixshunoslik uchun asos bo'lib xizmat qilayotgan birlamchi materiallar nihoyatda serob ekanini ta'kidlagan. G'arb manbalarida Temuriylar davri tarixshunosligi vaqt o'tishi bilan sezilarli darajada rivojlanib, turli mavzular va bahslarni qamrab oldi. Bu jarayon davr murakkabligi hamda uning mintaqaviy va jahon tarixidagi ahamiyatini yaqqol namoyon etadi.

Xulosa: G'arb manbalarida Temuriylar davri tarixshunosligi XIV asr oxirida Amir Temur tomonidan asos solingan Temuriylar imperiyasini o'rganishni qamrab oladi. Ushbu davlat Markaziy Osiyoda muhim siyosiy va madaniy markazga aylangan. Bu davr turkiy, forsiy, mo'g'ul va islomiy an'analarning o'ziga xos sintezi, shuningdek san'at, fan va me'morchilik sohalaridagi yuksak yutuqlari bilan ajralib turadi. Mazkur jarayonlar Temuriylar Uyg'onish davri bilan yakunlangani bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur tarixshunoslikning murakkabligi harbiy istilolar, madaniy yutuqlar va imperiyaning ijtimoiy-siyosiy jarayonlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik bilan izohlanadi. Bu holat Ilk Yangi davr (Early Modern) global o'zaro aloqadorligi sharoitida shakllangan tarixiy narrativlarni ham aks ettiradi.

Temuriylar davriga oid ilk G'arb manbalari XVII asr oxirlariga borib taqaladi. Xususan, Bartelmi d'Erbelo (Barthélemy d'Herbelot) asarlari orqali Yevropa jamoatchiligi Temurning istilolari bilan tanishib, u haqda qudratli tarixiy shaxs sifatida tasavvur shakllantira boshladi. Keyingi tadqiqotlar XVIII–XIX asrlarda Edvard Gibbon va Hilda Hukxem kabi tarixchilar faoliyati orqali rivojlandi. Ular Temurning davlat boshqaruvi va

Date: 13th December-2025

madaniy ta'sirini yanada chuqurroq tahlil qilib, uning istilochi va madaniyat homiysi sifatidagi ikki qirrali merosi bilan bog'liq masalalarni yoritdilar.

Mazkur ilmiy yo'nalish Temuriylar davriga nisbatan yanada tanqidiy yondashuvning shakllanishiga zamin yaratdi. Zamonaviy tarixchilar imperiyaning Markaziy Osiyo tarixidagi kengroq madaniy va intellektual hissasini tobora chuqurroq o'rganib bormoqdalar. Zamonaviy tarixshunoslikda fanlararo yondashuvlarga o'tish kuzatilmoqda. Raqamli texnologiyalar va yangi tadqiqot metodlaridan foydalangan holda birlamchi manbalar tahlil qilinmoqda hamda Temuriylar merosining murakkab jihatlari yoritilmoqda.

Tadqiqotchilar asl hujjatlarning kamligi bilan bog'liq muammolarni ham e'tirof etib, saqlanib qolgan manbalardagi tarafkashliklarni hisobga olgan holda davrning ijtimoiy-siyosiy va madaniy manzarasini qayta tiklashga intilmoqdalar. Mazkur ilmiy munozaralar milliy o'zlikni shakllantirish, Temuriylar Uyg'onish davrining talqini, shuningdek Markaziy Osiyo mintaqasida bugungi kungacha ta'sirini saqlab kelayotgan me'moriy va madaniy meros masalalarini ham qamrab oladi.

Natijada, Temuriylar davri tarixshunosligi turli qarashlar va yondashuvlarni o'zida mujassam etgan boy ilmiy maydonni ifodalaydi hamda uning jahon tarixidagi o'rn borasida tarixchilar o'rtasida doimiy ilmiy muloqot zarurligini ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hubbell, B. More than Four Turtles: Global Renaissances in the Fifteenth Century (Part II). Liberating Narratives. Murojaat qilingan sana: 08-dekabr, 2025-yil.
2. "Timurid Architecture and the Timurid Renaissance." *Architecture of Cities.* Murojaat qilingan sana: 08-dekabr, 2025-yil.
3. Kadirova, N. . (2025). THE HISTORICAL SIGNIFICANCE OF THE TIMURID EMPIRE IN THE DEVELOPMENT OF CENTRAL ASIA. *Journal of Applied Science and Social Science*, 1(5), 239–242. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/jasss/article/view/114194>
4. Forbes Manz, B. (2018, April 26). Tamerlane and the Timurids. *Oxford Research Encyclopedia of Asian History*. Retrieved 8 Dec. 2025, from <https://oxfordre.com/asianhistory/view/10.1093/acrefore/9780190277727.001.0001/acrefore-9780190277727-e-10>.
5. Forbes Manz, B. (2018, April 26). Tamerlane and the Timurids. *Oxford Research Encyclopedia of Asian History*. Retrieved 8 Dec. 2025, from <https://oxfordre.com/asianhistory/view/10.1093/acrefore/9780190277727.001.0001/acrefore-9780190277727-e-10>.
6. Livingston, D. "A 'Documentary Turn' in the Medieval History of Egypt and Syria." *History Compass*, 2025. doi: 10.1111/hic3.70021 . Murojaat qilingan sana: 08-dekabr, 2025-yil.
7. Mamadaliyev, R. (2024). TIMURID STUDIES IN THE WEST: AN OVERVIEW OF WESTERN HISTORIOGRAPHICAL APPROACHES. *International Journal of Education, Social Science & Humanities*, 12(5), 1319-1324.

Date: 13th December-2025

8. Mamadaliyev, R. R., & Inamov, O. T. (2024). THE TIMURID EMPIRE THROUGH WESTERN EYES: HISTORICAL STUDIES FROM FRANCE, ENGLAND, AND AMERICA. *Экономика и социум*, (7 (122)), 140-144.
9. Woods, John E. "The Rise of Timurid Historiography." *Journal of Near Eastern Studies*, 1987. https://www.academia.edu/91008712/The_Rise_of_Timurid_Historiography. Murojaat qilingan sana: 08-dekabr, 2025-yil.
10. "Persian Architectural Styles Through the Ages: Samarqand & the Timurids." *Persian Language Online*. <https://persianlanguageonline.com/persian-architectural-styles-through-the-ages-3-samarqand-the-timurids/>. Murojaat qilingan sana: 08-dekabr, 2025-yil.
11. Manz, B. F. *An Historical Overview of Central Asian Views of Government and Legitimacy*. Open Data Repository, Universität Halle-Wittenberg, 2000. <https://opendata.uni-halle.de/bitstream/1981185920/105691/45/595246559.pdf> Murojaat qilingan sana: 08-dekabr, 2025-yil.
12. "The Timurid Empire: The Court eLibrary." *Silk Road Virtual Museum*. <https://silkroadvirtualmuseum.com/the-timurid-empire-the-court-elibrary/>. Murojaat qilingan sana: 08-dekabr, 2025-yil.
13. Subtelny, Maria Eva. "The Timurid Legacy: A Reaffirmation and a Reassessment." *Cahiers d'Asie centrale*, 3/4 (1997). <https://journals.openedition.org/asiacentrale/462>. Murojaat qilingan sana: 08-dekabr, 2025-yil.
14. Subtelny, Maria Eva. "The Timurid Legacy: A Reaffirmation and a Reassessment." *Cahiers d'Asie centrale*, 3/4 (1997). <https://journals.openedition.org/asiacentrale/462>. Murojaat qilingan sana: 08-dekabr, 2025-yil.
15. Woods, John E. "The Rise of Tīmūrīd Historiography." *Journal of Near Eastern Studies*, vol. 46, no. 2 (1987). DOI: 10.1086/373225 — Murojaat qilingan sana: 08-dekabr, 2025-yil.
16. NO, P. *Improving the Methodology of Teaching the Topic of The Timurids*.
17. Saxatov, Shokhruxh Miryunus o'g'li. *Improving the Methodology of Teaching the Topic of the Timurids*. *International Journal of Progressive Sciences*, Vol. 05, Issue 04 (2025), pp. 234–237. Oscar Publishing. DOI: 10.37547/ijp/Volume05Issue04-61
18. "Historiography v. Timurid Period." *Encyclopædia Iranica*. <https://www.iranicaonline.org/articles/historiography-v/>. Murojaat qilingan sana: 08-dekabr, 2025-yil.
19. Uljaeva, Shohistahon Mamajonovna; Nosirkhodjaeva, Gulnora Abdukaxxarovna; Azimov, Khakimali Imomovich; Tadjibaeva, Dilnovoz Ozodovna. *A History of Historiography and Some Sources of the Period of Amir Temur and Temurids*. *International Journal of Engineering and Advanced Technology (IJEAT)*, ISSN: 2249–8958, Vol. 9, Issue 1, October 2019.
20. Madraimov Askariy Abdumajidovich, Odilov Shakhzodjon Mukhtorjon ugli. (2025). MODERN HISTORIOGRAPHICAL APPROACHES TO THE STUDY OF FERGANA UNDER AMIR TEMUR AND THE TIMURID DYNASTY. *International Multidisciplinary Journal for Research & Development*, 12(10), 596–599. Retrieved from <https://www.ijmrd.in/index.php/imjrd/article/view/3924>

Date: 13th December-2025

21. Uljaeva, Shohistahon Mamajonovna; Nosirkhodjaeva, Gulnora Abdukaxxarovna; Azimov, Khakimali Imomovich; Tadjibaeva, Dilnovoz Ozodovna. A History of Historiography and Some Sources of the Period of Amir Temur and Timurids. International Journal of Engineering and Advanced Technology (IJEAT), Vol. 9, Issue 1, October 2019.
https://www.academia.edu/40879807/A_History_of_Historiography_and_some_Sources_of_the_Period_of_Amir_Temur_and_Timurids . Murojaat qilingan sana: 08-dekabr, 2025-yil.

